

**PROGRAM GELİŞTİRME MANTIĞIYLA EĞİTİM PROGRAMLARININ
FELSEFİ, KÜLTÜREL TEMELİ VE TÜRK EĞİTİM SİSTEMİNİN
DAYANDIĞI FELSEFE**

**The Philosophical And Cultural Basement Of Education
Curriculums With The Logic Of Curriculum Development And The
Philosophy That The Turkish Education System Is Focusing On**

*Dr. Ali Osman ENGİN**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, eğitim ve öğretim etkinliklerinin yapılandırılmasında asli unsurlardan olan felsefi ve kültürel temeller üzerinde durarak program tasarımı ve geliştirme çalışmalarına ışık tutmaktır.

Günümüzde felsefi ve kültürel temelleri zayıf olan eğitim ve öğretim programlarının hedeflenen ve beklenen başarıyı elde etmede yetersiz kalacağı açık olduğundan, bu iki asli temel objektif olarak değerlendirilip programların merkezine alınmalıdır.

Bu çalışma, ifade etmeye çalıştığımız bu temel değerlerin farkına varılmasına ve böylece hedeflenen başarıyı sağlamaya yönelik olarak hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Eğitim Programı, Program Geliştirme, Kültür, Felsefe, Eğitim Felsefesi.

ABSTRACT

The aim of this study is to brighten the way of curriculum design and development by studying on the cultural and philosophical basements which are the real instruments to construct the educational activities.

Nowadays, although it is clear that the curriculums having weak cultural and philosophical basements are not successful enough to gain the planned success, the two real basements must be evaluated objectively and put into the center of the curriculums.

This study has been carried out to become aware of the two basing values and thus to manage to have the planned success.

Keywords: Curriculum, Curriculum Development, Culture, Philosophy, Education Philosophy.

* Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi.

Giriş

Değişen ve gelişen dünyamızda insanlığı meşgul eden sorunlar benzer veya değişik şekillerde karşımıza gelmektedirler. Şüphesiz insanlığın kat edeceği gelişim mesafesi, sosyal hayatı her cepheden kuşatan bu sorunların çözümündeki isabet ve elde edilecek başarılarla bağlı olacaktır. Bu çok hızlı sosyal hareketlilik, değerlerin dağılmasına ve buna bağlı olarak sosyal sorunların karmaşık hale gelmesine sebep olmaktadır. Toplum ve birey yaşamını doğrudan etkileyen sosyal boyutlu tüm bu sorunların çözümü için başvurmamız gereken temel alan eğitim ve öğretim etkinliklerinin oluşturduğu alandır. Çünkü eğitim ve öğretim uygulamalarında temel hedeflerden birisi de mevcut ve olası toplumsal sorunlara çözüm yolları getirebilecek bireylerin yetiştirilmesidir. O zaman eğitim ve öğretim programlarının tasarlanıp hazırlanması, yakın ve uzak hedeflerinin tespiti, uygulanması ve sonucun değerlendirilmesi toplum ve bireyin geleceği açısından oldukça önemli çalışmalardır. Eğitim programları hazırlanırken temel hedef ve beklentilerin toplum kültürü ve felsefesine göre yön alacağını ifade etmek gerekir. Bu yüzden bu çalışmada eğitim ve öğretim etkinliklerinin felsefi ve kültürel temelleri üzerinde durulmuştur.

1. Eğitim Programı

Günümüze kadar eğitim programlarının birçok tanımı yapılmıştır. Eğitim programı, eğitim kavramı içerisinde yer alan tüm boyutları içerisine aldığından çok kapsamlı ve detaylı bir tanımlamanın yapılmasını gerektirir. Varış, eğitim programları konusunda farklı eğitimeiler tarafından yapılan tanımlardaki farklılıkları, eğitime değişik biçimlerde yaklaşılmasından, ya da aynı yaklaşım veya boyutun değişik biçimlerde vurgulanmasından kaynaklandığını belirtmektedir.¹

Eğitim programı bir topluluğun görüşlerine göre hazırlandığından tanımları da buna göre yapılmıştır. Bilindiği gibi bilgiyi ve bilgi teknolojilerini üreten topluluklar kendi kültürel, sosyal ve hatta siyasal norm ve değerleri ile ilgili bazı unsurları ürettikleri ürünlere ister istemez yansıtabilirler. Bu durum farklı eğitim programı tanımlarının önemli sebeplerinden birisini oluşturabilir. Gerçekten de derinlemesine incelendiği zaman, her bir farklı eğitim tanımının yine farklı bir topluluğun eğitim anlayışını yansıttığı anlaşılacaktır. Eğitim bilimcilerinin önemli görevlerinden birisi de eğitim programlarıyla ilgili olan toplumsal boyutlu anlayış farklılıklarını kendi toplum yapısıyla uyumlu hale

¹ Varış Fatma, *Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikleri*, Alkım Kitapçılık Yayıncılık, Ankara. 1994, s. 17

getirebilmektir. Her ne kadar bilim evrensel normlara sahip olsa da, onu üreten sistemlerin değer ve normlarıyla ilgili kısıtlar taşıyabileceği de unutulmamalıdır. Oliver, bu konuda şöyle demektedir; “eğitim programının tanımlarındaki farklılıklar, eğitim teori ve tekniğinin farklı boyutlarını temsil etmektedir. Her sistem kendi problemleriyle uyuşma halinde bulunan boyutlar üzerinde durabilmektedir”.²

Eğitim programlarının tanımlarındaki bu farklılıklara rağmen, bazı eğitimciler eğitim programını aşağıdaki şekillerde tanımlamışlardır.

Varış’a göre eğitim programı; “bir eğitim kurumunun, çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetleri kapsar. Öğretim, ders dışı kol faaliyetleri, özel günlerin kutlanması, geziler, kısa kurslar, rehberlik, sağlık ve vb. hizmetler ve fonksiyonlar bu çerçeve içerisine girer ve bir okul ya da eğitim kurumunda yer alan bütün eğitim faaliyetlerini, kurum içi ve kurum dışı tüm eğitim etkinliklerini içine alır”.³

Christine, eğitim programını, “öğrenci davranışlarının istenen yönde oluşturulması için yapılan etraflı planlama süreci” olarak tanımlamaktadır.⁴ M. Alexander ve J.G. Saylor, programı, “okul içi ve okul dışı durumlarla istenilen yöndeki çıktılara ulaşmak için okulun giriştiği çabaların tümü” olarak tanımlamaktadır.⁵

Hızal farklı eğitim programı tanımlarını inceleyerek onların ortak ve benzer yönlerinden hareket ederek eğitim programını ve kapsamını şöyle belirtmektedir; “eğitim programının herhangi bir eğitim kuruluşunda veya herhangi bir eğitim aşamasında milli eğitim amaçlarını, bu amaçlara ulaşmak için saptanmış öğretim ve ders programlarını, ders içi ve ders dışı etkinlikleri, içeriğin etkinlikle kazandırılmasını sağlayacak süreç, yöntem ve teknikleri amaçlara ne dereceye kadar ulaşıldığını kontrol etme işlevine sahip değerlendirme etkinliklerini içerdiğini söyleyebiliriz”.⁶

² Oliver, A., **Curriculum Improvement**, New York, Dodd and Mead Co., 1968, s.6.

³ Varış Fatma, a.g.e., s.18-339.

⁴ Christine, C., and D., **Practical Guide to Curriculum and Instruction**, New York, Paker Publishing, Co., 1971, s. 30-32.

⁵ Saylor, J., G., and W., M., Alexander, **Curriculum Planning for Better Teaching and Learning**, New York, 1981, s. 9.

⁶ Hızal, Alişan, **Programlı Öğretim Yönteminin Etkenliği (Karşılaştırmalı Uygulamalı Araştırma)**, Ankara, A., Ü., Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No: 117, 1982, s. 4

Eğitim programlarını uygulamadaki etkinlik ve kapsam olarak değerlendirip tasnif eden Oliver'in görüşüne göre eğitim programı, eğitim amaçları doğrultusunda;

- a- Geniş olarak insan tecrübelerine dayanan, dünü, bugünü ve yarını konu edinen öğretim programlarından,
- b- Öğrencinin bugünkü tecrübelerine dayanan faaliyet programlarından,
- c- Öğrenciyi üç zaman boyutu içerisinde inceleyen ve danışma hizmeti sağlayan rehberlik programından oluşur.⁷

Görüldüğü gibi eğitim programının birçok tanımı yapılmıştır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere eğitim programı çağdaş bir kavram olup, öğretim programı, ders programı, müfredat programı kavramlarını da içerisinde almaktadır. Hızal ve Varış da daha çok bu duruma dikkat çekerek eğitim programının kapsamını belirtmeye çalışmışlardır.

II. Eğitim Programının Dayandığı Temeller

Günümüz bilgi çağı devamlı bir gelişme ve değişim içerisinde olduğundan, toplumsal dinamizm de alabildiğince artmaktadır. Bu nedenle hazırlanan eğitim programlarının da değişim ve dönüşüme ayak uyduracak bir yapıda dinamik olması gerekmektedir.

Eğitim programları, sadece okulda düzenli çalışmayı değil, aynı zamanda toplumda da yaşama ve öğrenme koşullarını geliştirmeyi amaç edinir. Bu sebeple eğitim programları, bir taraftan toplumun problemlerini ve ihtiyaçlarını, diğer taraftan da çocukların ve gençlerin problemleri, ilgileri, gelişim özellikleri ve ihtiyaçları esas alınarak geliştirilmelidir.

Eğitim programları hazırlanırken belli temellere oturtularak hazırlanmalıdır. Geliştirilen programa bu temeller yön verir. Bu temellere dayandırılmayan programların başarılı olmaları oldukça uzak bir ihtimaldir.

Programlar, "ne?", "niçin?", "ne zaman?", "nasıl?" ve "ne ile?" sorularının meydana getirdiği temeller üzerinde otururlar. "Ne?" sorusunun cevabını iki yerde bulabiliriz. Birisi sosyal temel, diğeri ise konu alanı olan temeldir. Bu iki temel birbirleriyle ilişkili olup, birbirlerini destekleyerek çalıştırılırlarsa, program için "ne?" sorusunun cevabı hem toplum ihtiyaçlarına, hem de konu alanının gereklerine daha uygun olarak verilmiş olur. "Niçin?" Sorusunun cevabını ancak eğitim felsefesinde bulabiliriz. Eğitim felsefesi bize yapacaklarımızın gerekçelerini verir ve bizi yapacaklarımız üzerinde daha bilinçli

⁷ Varış, Fatma, a.g.e., s. 18.

kılar. Bunun için, eğitim felsefesi de programın temellerinden birisidir. “Nasıl?” Sorusunun cevabını eğitim psikolojisinde bulabiliriz. Onun için, buna da programın psikolojik temeli denilmektedir. Eğitim etkinliklerinin ne zaman ve nasıl yapılacağını eğitim psikolojisinin bulguları ortaya koyar. “Nasıl?” sorusunun cevabı, metot ve teknikleri ortaya çıkarır. “Ne zaman?” sorusu ise öğretim zamanını verir. Bu zaman türü iki türlü düşünülebilir. Birisi öğretimin hangi yaşta yapılacağıdır ki, bu, programların tasarımı ve uygulanmaları noktalarında büyük önem taşırlar. İkincisi, yılın hangi aylarında, haftanın hangi günlerinde, günün hangi saatlerinde öğretimin daha verimli olacağıdır. Aslında bu da önemlidir ama, birincisi kadar üzerinde durulmaz ve önem verilmez.

“Ne ile?” sorusuna cevap vermek bizleri maddi imkânlarımızla baş başa koyar. Bu da programın ekonomik temelini oluşturur. Şüphesiz bir programın uygulanmasında gerekli kaynaklara, araçlara, gereçlere ve hatta okul binalarıyla ilgili yeterliliklere ihtiyaç vardır. Maddi imkânlara ihtiyaç göstermeyen bir programın olabileceği düşünülemez. İşte, bir program eğer bütün bu konular ile ilgili olarak temelinde sağlam olursa ve bu sağlamlıkta dikkate alınırsa, sonuçta hedeflenen başarıya ulaşılması da o kadar kolay olacaktır.⁸

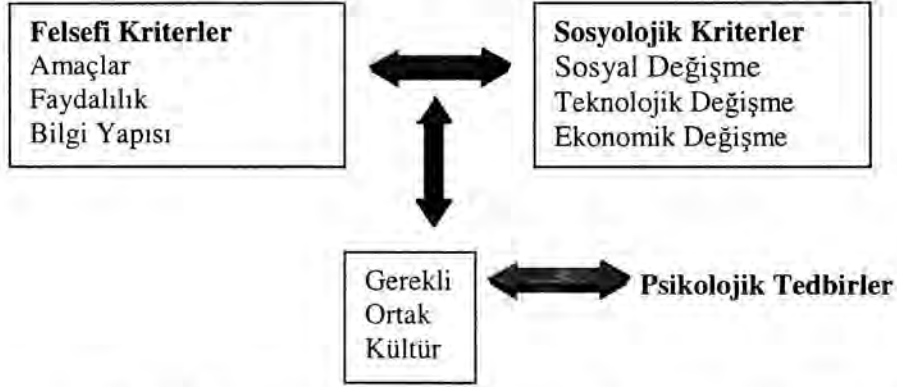
Eğitim programlarının dayandığı temeller literatürlerde sınıflama açısından farklılıklar gösterse de genelde içerik olarak aynı şeyleri ifade etmektedirler.

Variş’a göre bir eğitim programının temelleri aşağıdaki biçimde sınıflandırılmıştır.⁹

⁸ Büyükkaragöz Savaş, Çivi Cuma, **Genel Öğretim Metodları**, (6. Baskı), Öz Eğitim Basım Yayın Dağıtım Ltd., Şti, İstanbul, s. 194-195.

⁹ Variş Fatma, a.g.f., s. 17.

Şekil 1: Eğitim Programının Temelleri

Büyükkaragöz ve Çivinin yaptıkları sınıflandırmaya göre ise eğitim programının temelleri beş başlık altında toplanabilir. Buna göre eğitim programının dayandığı temelleri şöyle sıralayabiliriz.

- I. Sosyal temel.
- II. Psikolojik temel.
- III. Felsefi temel.
- IV. Konu alanı
- V. Ekonomik temel¹⁰

Yaptığımız çalışmada ise eğitim programının dayandığı bu temellerden felsefi ve kültürel temel üzerinde duracağız.

II. Felsefi Temel

2.1. Felsefi Temel Nedir?

Günümüze kadar felsefenin çeşitli tanımları yapılmıştır. Bu tanımlar arasında farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Bu farklılıkların nereden kaynaklandıkları ile ilgili olarak Kıncal şunları ifade etmektedir.

“Felsefeye ilişkin tanımların farklılığı, yaklaşım tarzlarındaki çeşitliliği ortaya koymaktadır. Bazı tanımlarda bilimsellikten uzaklaşmakta, bazılarında ise, bilimle iç içe bir yaklaşım tarzı sergilenmektedir. İlk zamanlarda bütün bilimleri kapsayan felsefeden zamanla matematik, fizik, antropoloji, biyoloji,

¹⁰ Büyükkaragöz Savaş, Çivi Cuma, a.g.e., s. 195-200.

astronomi, kimya, sosyoloji, psikoloji, vb. ayrıldı. Böylece felsefe, bütün bilim dallarını kapsayan bir alan olmaktan çıkarak, kendine has bir özellik kazanmış oldu.

Felsefe, en genel bilgelik seviyesi anlamına gelmektedir. İnsan sürekli olarak gerçeği arama çabası içerisinde. Onun kafasını evrenin bir bütün olarak gerçek durumu, insanın ne olduğu ve ne olması gerektiği gibi geçmişten geleceğe meşgul eden problemler vardır. İnsanoğlu çeşitli sistem ve metotlar kullanarak, esas gerçekliğin ne olduğu ve eşya olay ve olguların gerçeklik düzeyleri ile ilgili fikirler ortaya atmak için çeşitli sistem ve metotlar kullanmışlar ve bu manada önemli mesafeler kat etmişlerdir. Felsefe gerçeği bir bütün olarak ve her aşamasıyla araştırmaktadır. Farklı bilim dalları, gerçeğin sadece belirli ve kendi çerçevesi içerisinde kalan boyutunu inceler".¹¹

Son zamanlarda sanki felsefe ile bilim arasında bir mesafe varmış gibi gözükse de, temelde bilim ve bilimsel gerçekliklerin, ıspatlanmadan önceki teorik boyutlarıyla iç içe olduğu unutulmamalıdır. Çünkü hem felsefe ve hem de bilim başlangıçta düşünsel boyuttadırlar. Her ikisi de bu düşünsel süreç boyutundan bilgiye ulaşırlar.

Felsefeyi bir bilgi alanı olarak gördüğünü belirten Hızır, bu konuda şunları demektedir; "yeni felsefe, her bilim dalı gibi bilgi işidir. Ancak felsefenin peşinde koştuğu bilgi ve belirli bilim dallarının bilgi kavramları arasında önemli farklılıklar vardır. Felsefe, bilgi temelleriyle, bilgi yapısı ve genel problemler ve mantık yönünden tutarlılık ve geçerlilik ile ilgilenmektedir. Felsefe de bir bilgi türü olunca, bu alanın genel metodu da yine bilimin metodu olacaktır. Böylece felsefe de olaylardan başlayıp, ilkelere varmaya uğraşacaktır. Bu demektir ki, felsefe; bilim alanları ile ilgili süreçlere ilkeler oluşturmak için aklın analizini yapacağına, bilimin analizini yapacaktır. Başka bir ifadeyle: Bilgiye tepeden inme emirler vereceği yerde, bilimin ilkelerini, yine bilimin içerisinde çıkaracaktır."¹²

"Felsefe aynı zamanda bir dünya görüşüdür; yaşama bakış açısıdır. Evreni bütünüyle yakalama çabasıdır. Her insanın yaşamında en az bir amacı, oluşturduğu değerleri, inançları, tutumları ve yargıları vardır. Bireyin yaşantısı bu değerlerle anlam kazanır ve bu değerler sayesinde eşya olay ve olguları anlar, yorumlar ve değerler edinir. Hayattan bekledikleri ve ona karşı geliştirdiği bir tutumu vardır. Bir çok filozofun fikirlerinden de anlaşılacağı üzere, felsefe hayata, evrene ve evrendeki gerçekliklere karşı bir tavır alır. Bir insanın

¹¹ Kınca Remzi Y., *Eğitim Bilimine Giriş*, Erzurum, 1996, s. 108.

¹² Hızır Nusret, *Felsefe Yazıları*, Ankara, 1976, s. 42.

başkasıyla duygu, düşünce, algılama, yorumlama ve çıkarımlarda bulunma özellikleri açısından bire bir aynı olamayacağı gerçeğinden hareketle, dünyada ne kadar insan varsa o kadar felsefi görüş vardır denilebilir.¹³

2.2. Eğitim Felsefesi Nedir?

Günümüzde birçok eğitim bilimci tarafından farklı ve benzer yönleri olan çeşitli eğitim tanımları yapılmıştır. Esasında eğitim tanımları felsefi görüşlere göre farklılıklar arz etmektedir. **İdealizm**'e göre eğitim, "insanın bilinçli bir şekilde ve özgürce yaratıcıya ulaşmak için sürdürdüğü biteviye çabalarıdır."¹⁴ **Realizme** göre eğitim, "yeni kuşaklara kültürel mirası aktararak, onları topluma uyuma hazırlama sürecidir."¹⁵ **Pragmatizme** göre eğitim, kişiyi yaşantıları inşa yoluyla yeniden yetiştirme sürecidir."¹⁶ **Marksizm**'e göre eğitim, "insanı çok yönlü eğitime, doğayı denetleyerek onu değiştirecek ve üretimde bulunacak biçimde yetiştirme sürecidir." **Naturalizme** göre eğitim, "kişinin doğal olgunlaşmasını artırma ve onun bu özelliğini göstermesini sağlama işidir."¹⁷

Eğitim felsefesini ise, felsefi düşüncenin eğitim alanına bakışı ve uygulanması olarak ifade edebiliriz. Eğitim felsefesi, eğitimi engelleyen problemleri, eğitime yön veren kavram, düşünce ve ilkeleri açıklamaya uğraşmaktadır. Eğitim felsefesi, genel anlamda eğitim politikalarına ve uygulamalarına yön veren varsayım, inanç, karar ve ölçütleri inceler, tutarlılık ve anlama yönünden kontrol eder. Eğitim sistemlerinin temelinde yer alan insan anlayışlarını değerlendirir. Eğitimde kullanılacak yeni hipotezler oluşturmaya çalışır. İnsanın tabiatı, toplum ve öğrenme gibi konulardaki felsefi ve eğitimsel yaklaşımları bir araya getirir; bunlardan bir bütün, yani bir eğitim sistemi oluşturmaya çalışır.¹⁸

Eğitim ve öğretim etkinliklerini kendine bir meslek alanı olarak seçen bir insan, Yaptığı etkinliklerle ilgili görüş ve değerlendirmelerini bilimsel kriter ve bulgulara göre geliştirir. O zaman eğitim felsefesi, rastgele deneyim ve yaşantılara, kulaktan dolma bilgilere dayalı olamaz. Eğiticinin eğitim felsefesi,

¹³ Sönmez Veysel, **Eğitim Felsefesi**, Pegem Yayın no: 15, Ankara, 1994, s. 10.

¹⁴ Buttler J., Donalt, **Four Philosophies and Their Practice in Education and Religion**, New York, 1957, s. 238.

¹⁵ Buttler J., Donalt, a.g.e., s. 344-347.

¹⁶ Buttler J., Donalt, a.g.e., s. 480-487.

¹⁷ Sönmez Veysel, a.g.e., s. 10.

¹⁸ Kıncaç Remzi Y., a.g.e., s.117-118.

uzun bir zaman alan meslek eğitimiyle oluşur ve bu süreç sürekli daha fazlasını edinmek şeklinde devam eder.

Görüldüğü gibi daha çok bilimsel verilere dayanan eğitim görüşü, felsefenin şubeleri olan, *varlık bilim*, *bilgi öğretisi* ve *değer öğretisi*'ne göre sistematik hale getirildiğinde, bir felsefe kuramı oluşur. İşte bu felsefi kuram, *eğitim felsefesi* olarak adlandırılır.¹⁹

Öğrenme olayı her düzeyde her bireyi ilgilendiren dinamik bir süreç olduğundan, her şahsı eğitimle ilgili basit veya karmaşık birtakım görüşleri vardır. Kişinin eğitim görüşleri şüphesiz onun eğitim görüş ve felsefesini yansıtmaktadır.

2.3. Eğitim ve Felsefe

Eğitim bir taraftan insanda var olan var olan yetenekleri geliştirirken, diğer taraftan da insana yeni yetenekler kazandırmayı, onu çağın gereklerine uygun olarak yetiştirmeyi hedefler. Eğitimin hammaddesi insanın problemleri olduğundan tabii olarak felsefeyle iç içe bulunur. Çünkü felsefenin inceleme konusu insan ve insanı doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren olay ve olgulardır. Dolayısıyla felsefe ve insan devamlı birbirlerine yakın olma durumundadırlar.

Felsefe ve eğitim arasındaki ilişkileri; eğitim programının hedefleri ve davranışlar, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme gibi eğitim etkinlikleri kapsamında düşünmemiz gerekmektedir. Çünkü bütün bu eğitim ve öğretim etkinlikleri; düşünce, teori, deneyim, uygulama ve çıkarımlarda bulunma gibi süreçleri ifade etmektedir ve bu süreçler çalışırken felsefeyi sürecin dışına atmak gibi bir durum söz konusu bile olamaz.

2.3.1. Felsefe ve Eğitim Programlarında Hedefler – Davranışlar

Hedef, özellikle eğitim ve öğretim etkinlikleri desteğiyle yürütülen sistematik bir uygulama süreci sonunda kişide gözlenmesi kararlaştırılan istendik ve beklendik özelliklerdir. Ancak buradaki "istendik ve beklendik" terimleriyle neyi ifade ettiğimiz anlaşılır olmalıdır. Çünkü gerçekten birileri için beklenen ve istenen davranışlar başkaları için istenmeyen ve beklenmeyen davranışlar olabilirler. O zaman bu beklenen davranışlar belirlenirken bazı önemli ölçütler olmalıdır. Örneğin bizim ülkemiz açısından istendik özelliklere baktığımızda; vatanseverlik, ülkemizin genel eğitim politikalarında istendik bir özelliktir. Bu ülkede yaşayıp suyunu içen ve ekmeğini yiyen herkes için oldukça genel bir gerçekliktir. Bunun aksi bir duruma doğru yönlendirme bir eğitim etkinliğinin

¹⁹ Başaran İ. Ethem. *Eğitime Giriş*, (6. Baskı) Ankara, 1987, s. 84.

hedefi olamaz. İşte bütün bu özelliklerin ölçüsünü, hedeflerin nasıl, neye göre, hangi ölçüde belirleneceğini felsefe tayin eder. Bu hedefler farklı felsefi akımlara göre de farklılıklar gösterebilirler. Çünkü her bir felsefi akıma göre genel gerçeklikler arasında farklılıklar olduğundan varılması gereken hedefler de farklı olabilir.

İdealizme Göre Eğitimin Hedefleri (İdealist Felsefeye Göre): İdealizme göre, zihnimiz bütün mutlak doğruları sistematik yapısında barındırmaktadır. Dolayısıyla aklımızı kullanarak doğrulara ulaşabiliriz. Çünkü insan bir araç değildir ve merkezde olan bir değerdir. Eğitim de insanı özgür ve bilinçli bir şekilde yaratıcıya ulaştırmak için tasarlanmalı ve bu hedefe doğru yönelmelidir. Mutlak doğrular ancak tanrı katında olacağından eğitimin hedefi de yine mutlak doğrular olmalıdır. Bu talepler göz önüne alındığında, aklın mutlak doğruya ve tanrıya ulaşmak için hem bir araç hem de kaynağın kendisidir. Öyleyse istendik ve beklendik davranışlar akla uygun olanlardır. Akıl her türlü davranışın ölçütü olmalıdır.

Realizme Göre Eğitimin Hedefleri: Realizme göre bilgi genel gerçeklerin algılanmasına dayalı bir süreçtir. Bilgiye ulaşmak için bilimsel yöntem ve duyular kullanılmalıdır. Bilgi kavramsal olarak ortaya çıkar. Tümevarım baskındır. Esas değerler doğa yasalarına uygun olanlardır. Doğa yasalarına uygun olmayan değerler önemli sorunlar oluşturabilirler. Estetik değerler ise, doğayı yansıttığı ve doğayla uyumlu olduğu sürece güzeldir. Ahlâki açıdan iyi olan, insan yararını daha fazla gözetendir. Bu hem mutluluk hem de erdemdir. Toplumsal değerlerin temelleri toplumda değil, fiziksel evrende ve tek tek her insandadır. İnsan iyi ve kötü diye adlandırılacak davranışları bünyesinde bulunduran, çevreye uyum gösterme yeteneğine sahip olan bir varlıktır. Aynı zamanda doğanın bir parçası ve onu tamamlayan, üreten ve tüketendir. Bu durumda eğitimin hedefi, yeni nesillere kültürel mirası aktarmak ve insanı sosyal bir varlık olarak toplu yaşama hazırlamak, mutlu ve erdemli kılmaktır. Böyle bir felsefi düşüncede eğitimin hedefi, yani istendik davranışın ölçütleri; toplum ve doğaya uyum sağlama, doğayla yarışır hale gelmesi için insanı bilgi ve becerilerle donatma olmalıdır.

Naturalizme Göre Eğitimin Hedefleri: Naturalizmde istendik davranışlar, doğaya uygun olan, insanın doğal gelişimini kolaylaştıran ve bilimsel yöntemle elde edilendir. Bunun için tüme varım süreçlerin temelinde olmalıdır. Naturalizm de ölçütler; doğa, insan, bilimsel bilginin gerçeğe uygunluğu, demokrasi ve oldukça incelmış zevk olarak ele alınabilir.

Marksizm'e Göre Eğitimin Hedefleri: Marksizm'de istendik davranışlar, diyalektik akıl yürütmeye, değişimin kaçınılmazlığına, toplumsal yararın ön

plânda olmasına, ekonominin tüm toplumsal, siyasal, kültürel olguların açıklanmasında temel değişken olduğunun bilinmesine, doğayı değiştirip ona egemen olmaya, üretimde bulunmaya, kuram ve uygulamayı iç içe yürütmeye ve insanı tüm yönleriyle geliştirmeye bağlıdır. Bunlar Marksizm'de de istendik davranışlar için ölçüt olarak ileri sürülebilir.

Pragmatizme Göre Eğitimin Hedefleri: Pragmatizmde eğitim, kişiyi toplumda ehliyetli, güçlü ve verimli unsur yapmak için yürütülen verimli bir toplumsal süreçtir. Ne toplumun ne de kişinin birbirlerine üstünlükleri diye bir şey olamaz. Burada dayanışma ve kubaşık bir çalışma esastır. Pragmatist felsefeye göre istendik davranışların ölçütleri; ehliyet, güç, verimlilik, yarar, kubaşık çalışma, problem çözme, yaşantı, dinamik denge, bilginin göreceliği gibi değerler olmalıdır.

Varoluşçuluğa Göre Eğitimin Hedefleri: Varoluşçulukta geçmiş ve gelecek yoktur. Bulunulan an önemlidir. İnsan tüm değerlerini kendi yaratabilecek bir yapıda olup, yolunu ve yönünü kendisi seçer. Bu haliyle insan; yapıp ettiklerinin bir toplamıdır. Değerler akılcı olmayan kişisel yaşantılardan ibarettir. Buna göre varoluşçulukta istendik davranışların ölçütleri; tek insan, sezgi, an, özgürlük ve sorumluluk, toplumdan kurtulma, sınır durumunda bulunma, kişinin kendini gerçekleştirme ve varoluş olarak tanımlanmaktadır. Bunlara uyan hedefler istendik ve uymayanlar da istenmedik davranışlardır. Bireye toplum tarafından kazandırılmak istenen davranışlar da bu düşünce ve felsefi akıma göre istenmedik davranışlardır.

Eğitimde nesne (obje) ve merkezde olan değer insan olduğundan, istendik davranışların ölçütleri, insanın gözlenip, ölçülebilir özelliklerinden çıkarılmalıdır. Her felsefi sistem, hatta aynı felsefi sistemi savunan filozoflar bile insanı farklı bir biçimde tanımlamışlardır. Buradan hareketle, istendik davranışların belirleyicileri; insan, toplum, konu alanı(bilim, sanat, felsefe vb.) ve doğa olmalıdır.²⁰

Görüldüğü gibi her felsefi sistem kendi ölçütlerine göre hedeflerini yani istendik davranışlarını belirlemektedir. Hedefler belirlenirken felsefenin etkisi ve yönlendirmesi kaçınılmazdır. Ertürk hedeflerin belirlenmesinde ve tasarlanıp düzenlenmesinde felsefeden yararlanma yollarını şu şekilde açıklamıştır:

2.3.1.1. Hedeflerin Belirlenmesinde Felsefeden Yararlanma Yolları

1. Temel Sayıtlarda Açıklığa Varma: Toplum, birey ve konu alanlarını ele alış tarzlarımızın temelindeki sayıtlar ve felsefi niteliklerdir. Ayrıca,

²⁰ Söhmez, Veysel, a.g.e., s. 44-49.

toplum, birey ve konu alanı ile bilgi ve değer hakkında inceleme yaparken neyi arayıp, neye önem vereceğimizi felsefi görüş ve tutumlarımız tayin eder.

2. Aday Hedeflere Yenilerini Katma: Felsefi görüşler bazı hedefleri telkin edebilirler. Ya da aday hedefler, bir felsefi sistemin gerçeklik anlayışına göre belirlenip, diğer kaynaklar bakımından yerindelik esasına göre de yeniden düzenlenebilirler. Varlıklar ve değerler açılarından gerçeklikler, özellikle toplumsal gerçeklik ve birey, hakikat ve değerler hakkındaki felsefi kuramlar eğitim ve öğretim etkinlikleri için belirlenmesi gereken hedefleri telkin edebilirler.

Tutarlılık kontrolü ve Örgütleme: Felsefi düşüncelerden ve onların toplum, birey ve doğal çevre ile ilgili değerlendirmelerinden yararlanılarak belirlenen ön hedeflerin esas hedefler haline getirilebilmeleri için bazı süzgeçlerden ve değerlendirme süreçlerinden geçirilmeleri gerekir. Bu ölçütlerden en önemli olanı da yine toplum felsefesidir.

Muhtemel (aday) hedefleri Önem Sırasına Koyma: Belirli kaynak ve değerlendirmelerden yararlanılarak belirlenen hedefler, zaman açısından verimli bir işlenişe elverişli olmayacak kadar fazla olabilir. Bu telkin edilen ve belirlenen hedeflerin, birtakım bilimsel gerçeklikler ve elde olan imkân ve fırsatlara göre öncelik sıralaması yapılmalıdır. Çünkü önemli bir hedef gerçekleşmeden başka önemli bir hedef gerçekleştirilemeyebilir. Belirlenen hedeflere öncelik sırası vermek, bir başka deyişle değer yargısı vermektir. Değer yargıları da bilindiği gibi, felsefi görüşlere uygun olmalıdır.

Felsefenin Kaçınılmazlığı: Geleneksel felsefi faaliyetlerden birçoğunun gerçek hayattan kopuk ve varolan toplumsal gerçekliklerden uzak olması, insanların ona temkinli yaklaşımlarına neden olmuştur. Felsefeyi kullanmanın sadece yararlı değil aynı zamanda bunun bir zorunluluk olduğu gerçeği unutulmamalı ve anlatılmalıdır. Aslında felsefeden kaçanların, felsefi sorunlardan kurtuldukları düşünülemez. Çünkü sonuçta içerisinde bulunacağı ortam yine bir başka felsefi gerçekliğin olduğu felsefi bir ortamdır. İçine düştükleri felsefe kendi kişisel felsefeleridir. Bu bireye has olan felsefe genel felsefi değerlerle karşılaştırılınca, büyük bir ihtimalle kişisel değerleri açısından sağ duyuya dayanan, kapsam bakımından ve genel felsefi doğrularla tutarlılık bakımından daha dar ve spesifik olan bir felsefedir. Dolayısıyla her eğitimci bilerek veya farkında olmadan kendi değerleri doğrultusunda bir filozof gibi hareket etmektedir. O zaman felsefi düşünme ve davranışlardan kaçışın mümkün

olmadığını söyleyebiliriz. Felsefeden uzaklaştığını sanan esasında kendi felsefesine sığınmış olacaktır.²¹

2.3.2. İçerik ve Felsefe Arasındaki İlişki

Eğitim ve öğretim etkinliklerinde dört temel unsurdan birisi içeriktir. Eğitim programlarında uygun bir içerik belirlenmeden hedef davranışların gerçekleştirilmesi mümkün değildir. İçerik sadece var olan ders konularıyla sınırlı değildir. İçerik, hedef ve davranışların belirtildiği, sorunların ilgili örneklerle sunulduğu tutarlı, dirik bir bütün olarak sunulabilir.²² İçerik, olay ve olguların ezberlenmesi için ansiklopedik bir sırayla bir araya getirilmesi şeklinde değil, yaşama alanlarının hedefler açısından anlamlı olan bölümlerinin aktif bir çabayla tasarlanıp düzenlenmesi şeklinde algılanmalıdır.²³

Eğitim programları hazırlanırken, eğitimle öğrenciye kazandırılacak hedef davranışlar toplumun eğitim felsefesine uygun olarak hazırlandığına göre, içeriğinde bu felsefeye göre yönlendirilmesi gerekir. Felsefe ve içeriğin ilişkisini Sönmez şu şekilde açıklamıştır:

“...İçerik, somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora, yakın çevre ve zamandan uzağa ve birbirinin ön koşulu olacak şekilde sıralanmalıdır. Üstelik öğrencinin düzeyine, yaşına, cinsiyetine de uygun olmalıdır. Hedef davranışların hangi içerikle aynı zamanda dersleri de belirler. Okutulacak dersler, bunların sınıflara dağılımı içeriği kapsar. Bu durumda içerik, temele alınan felsefelerle yakın bir ilişki içerisindedir. Çünkü kazandırılacak istendik davranışlara göre içerik ve okutulacak dersler belirlenmelidir. Örneğin, *idealizm*'i temele alan bir eğitim sisteminde, akıl yürütme ön planda olduğundan dolayı aritmetik, felsefe, mantık, ahlak, tarih ve din dersleri okutulmalıdır. Realizm açısından ise, fizik, kimya, biyoloji ve matematik gibi dersler temeldedir. Fakat öğrencilerin bilmek ve öğrenmek istedikleri konulara ağırlık verilmelidir. *Marksizm* de ise, ekonomi, politika, felsefe, fizik, kimya, biyoloji, matematik, tarih, sanat, beden eğitimi ve özellikle teknik dersler temele alınmalıdır. *Pragmatizm*'e göre, toplumca istenen faaliyetlerle, öğrencinin yaşamında hemen kullanabileceği bilgi, beceri ve sorunları içeren konulara öncelik verilmelidir. Öğrencilerin demokratik yaşama biçimini öğrenmeleri ve kubaşık çalışmayı destekleyen yaşantılar geçirmeleri sağlanmalıdır. *Varoluşçuluk* ta ise, planlanmış ve düzenlenmiş bir içerik sunulamaz. Fen bilimlerinden daha çok, toplum

²¹ Ertürk Selahattin, *Eğitimde Program Geliştirme*, (8. Baskı) Meteksan A.Ş., Ankara, 1994, s. 41-45.

²² Sönmez Veysel, a.g.e., s. 48-55.

²³ Varış Fatma, a.g.e., s. 155.

bilimlerine ağırlık verilmelidir. Bunun için sosyoloji, psikoloji, felsefe, tarih ekonomi ve antropoloji gibi dersler ön plana alınmalıdır.

Görüldüğü gibi içerik, hedef davranışların dayandığı felsefeyle çok yakından ilişkilidir. Hedef davranışların dayandığı felsefe değişince, içeriğin de değiştiği bilinmelidir. Bazı dersler, tüm felsefelerde isim olarak aynı kalsa bile, derslerin içeriği birbirlerinin aynısı ya da benzeri değildir. Ayrıca içerikte sunulan bilgi, beceri ve duyuşlarla ilgili önermelerin doğruluğu konusundaki görüşler de her felsefeye göre değişir. Tüm bu açıklamalara dayanarak, içeriğin niteliğinin hazırlanıp sunulmasıyla, felsefi görüşler arasında bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

2.3.3. Eğitim Durumları ve Felsefe Arasındaki İlişkiler

Eğitim programlarında, önceden belirlenmiş olan hedef davranışların öğrenciye nasıl ve ne şekilde kazandırılacağına belirlenmesi, öğrenme – öğretme süreçlerindeki değişkenlerin düzenlenmesi gerekmektedir. Bu süreçteki tüm değişkenler eğitim durumunu oluşturur.²⁴ “belli bir zaman süreci içerisinde bireyi etkileme gücünde olan dış şartları” öğrenme durumu olarak tanımlarken, Sönmez’e göre eğitim durumu, “öğrenciye istendik davranışların kazandırıldığı, yani onun eğitildiği süreçtir. Bu süreç, öğrenci açısından öğrenme, öğretmen açısından ise öğretme durumudur. Bu aşamadan haberdar olmayan ve bilmeyen öğrenciyi haberdar olan ve bilen, yapamayan öğrenciyi yapan, sorunları çözemeyen öğrenciyi sorun çözen, sevmeyen öğrenciyi seven gibi konumlara getirebilmek söz konusudur”.²⁵

Eğitim durumu ile felsefe arasında sıkı bir ilişki vardır; bilindiği gibi eğitim durumunda, her bir öğrenciye, önceden belirlenen istendik davranışlar kazandırılmaya çalışılır. Bu davranışların neler olması gerektiğini belirlemede felsefe çok önemli bir yer işgal eder. Çünkü kişiye kazandırılmaya çalışılacak olan davranışların niteliğine göre eğitim durumları düzenlenecektir. *İdealizm*’e göre akla dayalı ve insanı tanrıya ulaştıracak olan davranış türleri istendiktir. *İdealizm* de eğitim durumu insanın aklını çalıştırmayı sağlayacak ve onu tanrıya ulaştıracak biçimde düzenlenmelidir. *Realizm*’de ise, eğitim durumu doğaya ve topluma uyum sağlamak için işe koşulmalıdır. *Naturalizm* de istendik davranışlar, doğaya uygun olan, insanın doğal gelişimini kolaylaştıran ve bilimsel yöntemlerle elde edilenlerdir. Böyle bir görüşte eğitim durumu, öğrencinin içerisinde bulunduğu doğayla iç içe bir konumda yaparak, yaşayarak

²⁴ Ertürk Selahattin, a.g.e., s. 83-85.

²⁵ Sönmez Veysel, *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, (4. Baskı) Önder Matbaası, Ankara, 1993, s. 102-107.

öğrenmesini ve öğrendikleriyle de yeni yeni açılımlarda bulunmasını sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. *Marksizm* de eğitim durumu, kuram ve uygulamanın iç içe kullanılmasını ve insanın üretimde bulunabilmesini sağlayacak şekilde planlanıp uygulanmalıdır. *Pragmatizm* de eğitim durumu, hedef davranışlarla uyumlu olan yaşamın kendisi ve yaşamı kolaylaştıran faydalı şeylerdir. *Varoluşçuluk* ta ise, bireyin sınır durumuna gelmesini sağlayacak, onu toplumsal baskılardan kurtaracak ve o anı yaşatacak tarzda kendi eğitim durumunu yine kendisi belirlemelidir.

Felsefe ile eğitim durumları arasındaki ilişkinin bir başka boyutu da, felsefenin insana bakış açısından kaynaklanmaktadır. Örneğin *idealistler* de insan akıllı bir hayvandır. Bunun için öğretmen, eğitim durumları vasıtalarıyla bilgiyi aktarmamalıdır. Sadece öğrencinin aklını çalıştırmasını ve böylece çalışan akıl vasıtasıyla doğruları bulmasını sağlamalıdır. İnsan aklını kötüye kullanabileceğinden, bu gibi durumlarda da ona ceza verilmelidir. *Pragmatizm* de genel olarak insan yaşantılar yoluyla öğrenen, yararlıyı yapma eğiliminde olan toplumsal ve biyolojik bir varlık olarak ele alınır. Bu bağlamda öğretmen; yol gösterici, öğrencinin yaşantılar geçirmesini sağlayıcı ve onu motive edip yüreklendirici etkinliklere girmelidir. Bu noktada cezaya asla başvurmamalıdır.

Bilgi ile felsefe arasındaki ilişki ve felsefenin bilgiye bakış açısı, eğitim etkinliklerini ve durumlarını etkileyen önemli bir değişkendir. Bilginin apriori, aposteriori ya da kesin (mutlak) görelisi olması eğitim durumunu etkiler. Örneğin, *İdealizm* de bilgi aprioridir ve aklın kurallarına göre tümden gelim yoluyla elde edildiği için kesin ve değişmezdir. Bu yüzden öğrenci, aklını çalıştırarak elde ettiği bilgiye mutlak doğru gözüyle bakar. Bu tür bilgi üzerinde tartışma yapılmaz, ezberlenir ve aynen aktarılır. Öğrenenler büyük düşünürlerin ortaya koydukları eserleri okuyup ezberlerler ve onları taklit ederler. Eğitim ortamına bu özelliklere uyan ünlü düşünür ve sanatçıların yapıtları alınır. Öğrencilerin bunlar üzerinde çalışmaları istenir. Sözlü sınavlarda bu eserleri ezberleyip ezberlemedikleri yoklanır. *Realizm* ve *Naturalizm* de ise bilgi aposterioridir. Deney, gözlem ve araştırma yoluyla elde edilen bilgi kesin (mutlak) ve değişmezdir. Öğrenci deney, gözlem ve araştırma yapmak zorundadır. Bu şekilde elde edilen bilgi üzerinde tartışılmaz. Öğrencinin işi bu tür bilgiyi ezberlemektir. Öğretmen; öğrencilerini bu tür etkinliklere katılmaya ve edinilen davranışları yapmalarını teşvik eder. Böylece sınıf ortamının monotonluğunu ortadan kaldırır ve öğrencilerin zevk alabilecekleri bir ortam haline getirebilir. *Marksizm*, *Pragmatizm* ve *Varoluşçuluk* ta bilgi, görelidir ve etkileşim sonucunda elde edilir. Kesin ve mutlak doğru yoktur. Durum böyle olunca ileri sürülen önermelerin işlerliği yaşamda sınanmalıdır. Bu nedenlerden dolayı, eğitim ortamında ezberlemeye ve tekrar yapmaya değil, tersine problem çözmeye,

tartışmaya, sınamaya ve uygulamaya ağırlık verilmelidir. Öğretmen de yol gösterici ve örnek olmalıdır.

Felsefe ve eğitim durumları arasındaki bir diğer ilişki de akıl yürütme biçimlerinden kaynaklanır. Her felsefi sistemin en az bir akıl yürütme yolu vardır. İşte bu akıl yürütme, insanın doğruyu bulup kullanmasında etkili bir araç olabilir. Akıl yürütme yolları değişince, eğitim durumlarının da değişmesi gerekir. Örneğin *İdealistler* tümdengelimin, anolojinin; *Pragmatistler* bilimsel yöntemin doğruyu bulmada en etkili yol olduğunu savunurlar. Böyle bir durumda eğer temele *İdealizm* alınmışsa, eğitim durumunda tümdengelim ve anoloji kullanılmalı; olay, olgu ve materyaller sunulmalı; Sokratik tartışma (İroni ve Mauetik) yapılmalı; takrir, ezberleme, taklit kullanılmalı ve öğrenci temele alınmalıdır.²⁶

Görüldüğü gibi felsefe eğitim durumlarını etkilemektedir. Eğitim programlarının hazırlanmasında temele alınan felsefeye göre eğitim durumları da düzenlenmelidir. Felsefe, eğitim durumlarını hedef davranışlara, insana, bilgiye bakış açısına ve akıl yürütme biçimine göre yönlendirmektedir.

2.3.4. Felsefe ve Değerlendirme Arasındaki İlişki

Değerlendirme eğitim programlarının en son aşamalarından birisidir. Değerlendirme sonucunda eğitim programlarının etkili olup olmadığı, etkiliyse ne derece etkili olduğuna karar verilir ve arkasından da program geliştirme çalışmalarına başlanır. Yine değerlendirme ile hedef davranışların kazanılabilmesi için eğitim sisteminde yapılacak değişiklikler tespit edilir. Ancak değerlendirmenin yapılabilmesi için bir ölçmenin yapılması gerekir. Çünkü değerlendirme, ölçme sonuçlarını bir ölçüte vurup yargıya varma süreci olarak tanımlanabilir.²⁷ Ölçme olmadan, yani belli bir özelliği ya da durumu gözleyip gözlem sonuçlarını sayı yada simgeyle göstermeden, değerlendirme olmaz.²⁸ Bloom ve arkadaşlarına göre değerlendirme:1- Öğrencinin öğrenmesini ve öğretmeyi ıslaha yarayacak kanıtların elde edilip işlenmesi yöntemidir. 2- Alışılagedik kalem ve kâğıt sınavı ötesinde yollarla elde edilmiş büyük bir kanıt çeşitliliğini içerisine alır. 3- Eğitim, açıklığa kavuşturmaya ve öğrencilerin bu yöndeki gelişme derecelerini tayin etmeye yardımcı olur. 4- Öğretme ve öğrenmenin etkili olup olmadığı ya da etkili olmaması halinde ne gibi değişikliklerin yapılması gereğini ifade eden bir "kalite kontrol sistemi"dir. 5-

²⁶ Sönmez Veysel, *Eğitim Felsefesi*, Pegem Yayın No: 15, Ankara, 1994, s. 45-60.

²⁷ Özçelik Durmuş Ali, *Okullarda Ölçme ve Değerlendirme*, OSYM, Ankara, 1981, s. 60.

²⁸ Tekin Halil, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, Ankara, 1979, s. 239.

Belirlenen hedeflere ulaşmak için eğitim durumları ve ders uygulamalarının etkililik derecelerini karşılaştırma sürecidir.²⁹

Sınama durumlarıyla, felsefi görüşler arasında olumlu yönde bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Örneğin; eğer *idealizm* temele alınmışsa, sınama durumu genellikle akla dayalı, yani öğrencinin aklını çalıştırıp çalıştırmadığını ölçen sorulardan oluşmalıdır. *Realizm ve naturalizmde* deney, gözlem ve araştırmaya dayalı sorulara ağırlık verilmelidir. *Marxizm*'de ise, daha çok uygulamaya ve üretimde bulunmaya dayandırılmalıdır. Burada ürünün (düşünsel ve maddi) niteliği ve niceliği önemlidir. *Pragmatizmde* problem çözmeye yönelik olmalıdır. *Varoluşçulukta* ise, sorunlar, kişinin "sınır durumuna" gelip gelmediğini ölçecek nicelik ve nitelikte olmalıdır. Ayrıca her felsefi sistemin, ekonomik politik ve toplumsal sistemlerdeki görüntüsü sınama durumunun düzenlenip işe koşulmasını değiştirebilir.

2.4. Felsefenin Eğitime Katkıları

Görüldüğü gibi eğitim felsefesi, eğitim programlarının temellerinden biridir. Eğitim programlarında "niçin" sorusunun cevabını eğitim felsefesi verir. Eğitim felsefesi, program geliştirmede yapılacakların gerekçesini verir. Yapılanların daha bilinçli bir şekilde yapılmasını sağlar. Eğitim programları toplumları etkileyen felsefi görüşlere göre hazırlandığından değişik felsefi akımlar eğitimi doğrudan doğruya etkiler.

Genel olarak eğitimde felsefe, kendini iki türlü gösterir. Birincisi, grup olarak bir felsefi görüşün etrafında toplanır. Mesela, bizim toplumumuzda bir zamanlar "kızını dövmeyen dizini döver" fikri gibi. Grup olarak, hatta toplum olarak bu fikrin etrafında toplanınca, bu grubun kızlarını eğitirken izleyeceği yol sopa temeli üzerine kurulu olacaktır. Yani kısacası felsefi görüşler uygulamasını eğitimde bulacaktır.

Ayrıca bireysel olarak da bir felsefi görüşe itibar edilebilir. Çünkü felsefeden kaçış yoktur. Genel felsefi görüşlerden kaçanlar, kendi kişisel felsefelerinin içerisine düşerler. Esasında hiç kimse belli bir felsefi görüşü olduğu gibi kabul etmez. Çünkü bireyin felsefesi kişiseldir. Burada kendi değer ve normları da işe karışır.

Hangi biçimde olursa olsun, ister grup halinde ve isterse bireysel olarak felsefeden kaçınmak mümkün değildir. Bu demektir ki, her bireyin bir felsefi görüşü vardır. Programı hazırlayanlar ve geliştirenler de insanlar olduğuna göre

²⁹ Bloom B.S.J.T., Hasting G.F. Madus, **Hand Book on Formative and Summative Evaluation of Student Learning**, New York, Mc. Graw Hill Book Company, 1971, s. 5-10.

felsefe, programda doğrudan doğruya yer alacak demektir. Mademki felsefeden kaçış yoktur, bunun programı en verimli bir şekilde etkilemesine çalışılmalıdır.³⁰

Etkili bir program geliştirebilmek için, program hazırlanacak alanla, eğitim felsefesi arasında bir bütünlük sağlanmalıdır. Kurumun felsefesi, eğitim programlarının hangi yönde gelişeceğini belirler. Tam olarak açıklığa kavuşmamış eğitim felsefesi, eğitim etkinliklerinin yetersiz olmasına sebep olur. Geliştirilecek eğitim programı, kurumun benimsediği felsefenin çerçevesi ile sınırlıdır. Bu bakımdan program geliştiricinin mevcut felsefeyi bilmesi ve bu felsefenin o alandaki öğretimle ilişkisini kurması gerekir.³¹

1- Eğitim sistemi kurulurken öncelik hedeflere verilmelidir. Hedefler konusunda bir karara varabilmek için, felsefeden yararlanmak gerekir. Çünkü burada felsefe eğitimin hedeflerinin belirlenmesinde ölçüt görevini yerine getirmektedir. Hangi felsefeler temele alınır, o felsefelerin ileri sürdüğü ölçütlere; hedefler, davranışlar, içerik, eğitim ve sınama durumları uygun olmalıdır. Eğer böyle olmazsa sistem kendi içerisinde çelişkilere düşebilir.

2 – Felsefeden elde edilen ölçütler takımı, eğitim sisteminin iç tutarlılık açısından değerlendirilmesinde kullanılabilir.³² Bu aşamada, eğitim hedeflerinin, muhtevanın ve eğitim uygulamalarının dikkate alınan felsefi ölçütlere uygunluk düzeyi araştırılır. Böylece eğitim hedefleriyle hedef davranışlar arasında ve muhteva ile eğitim uygulamaları arasındaki tutarlılık düzeyi ortaya konulmaktadır. Bu çalışma sonucunda, eğitim sisteminin tutarlı işlemesi, çelişkilerin en aza indirilmesi, etkili ve verimli çalışması gerçekleşebilir.

3 - Eğitimin konusu olan insan, aynı zamanda felsefenin de ilgi alanını oluşturmaktadır. Felsefenin insana bakış açısı; hedefleri, içeriği eğitim durumlarını ve değerlendirmeyi etkileyebilir. Hangi felsefi yaklaşım esas alınır, o yaklaşımın insana bakışına uygun eğitim sistemi geliştirilecek ve eğitim sistemi de bu doğrultuda işlerlik kazanacaktır.

4 – Mevcut eğitim hedeflerine ilave olarak, yeni hedeflerin geliştirilmesinde felsefi yaklaşımlardan yararlanılabilir. Temele alınan felsefi inanışlara göre belirlenen hedeflere ters düşmeyecek yani hedefler belirlemede, bu felsefi yaklaşım ya da yaklaşımların dayandığı mantık kullanılmalıdır. Böyle bir mantıkla yeniden belirlenen hedeflerin de tutarlı olması sağlanabilir.

³⁰ Büyükkaragöz Savaş, Çivi Cuma, a.g.e., s. 198.

³¹ Doğan Hıfzı, **Analiz ve Program Geliştirme**, Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara, 1979, s. 30-40.

³² Ertürk Selahattin, a.g.e., s. 40-45.

5 – Eğitim sisteminde temele alınan felsefe ile öğretmen, yönetici ve hizmetlilerin temele aldıkları felsefeler birbirleriyle çelişmemelidir. Eğer çelişirse, eğitim sisteminin etkili ve verimli olması bu kişilerce engellenebilir. Bu nedenle eğitim sisteminde temele alınan felsefeye göre eğitim çalışmaları (öğretmen, yönetici ve hizmetli) yetiştirilmelidir. Bu bakımdan, felsefe eğitim çalışanlarının yetiştirilmesinde de ölçütler takımı olarak kullanılabilir.

6 – Bir milletin ekonomik, politik ve toplumsal sistemleri de bir felsefeye dayanır. Eğitim; ekonomik, toplumsal ve politik sistemlerin bir alt sistemi olduğundan eğitimle bu sistemlerin dayandığı felsefenin aynı olması gerekmektedir. Çünkü eğitim sistemi, ekonomik, toplumsal ve politik hedefleri her vatandaşa kazandırma, toplumu ve bireyi bu hedefleri gerçekleştirecek nitelikte yetiştirmek üzere oluşturulmuştur.

7 – Felsefe, bir bakıma insanın yaşama bakışını belirler. Her insanın farklı konularda geliştirdiği kendine has bir felsefesi vardır. İnsanın geliştirdiği bu felsefe, felsefenin ölçütlerine uyma derecesine göre, tutarlılık ve tutarsızlık boyutlarında yer alabilir. Bu felsefeler arasındaki etkileşim, yani felsefelerin hangilerinin daha tutarlı olduğu konusunda ve uygulamaya geçirilmesinde bir karara varılırken, yine, “bir felsefede bulunması gereken ölçütler” e başvurulmalıdır. İşte bu ölçütler de felsefi niteliklerdir. Bütün bunlardan dolayı, insan yaşama bakışta, felsefenin tutarlılığı konularındaki değerlendirmede ve bu yaklaşımları hayata geçirirken felsefeden uzak kalamaz.

8 – Eğitim hedeflerinin belirlenmesinde temele alınan felsefi yaklaşımlar, eğitim durumlarının düzenlenmesinde aynen kullanılmalıdır. Örneğin, eğer daimici, esasici bir eğitim felsefesi temele alınmışsa, eğitim ortamında genellikle tümdengelim; ilerlemecilik ve yeniden kuramcılık temele alınmışsa, bilimsel yöntem; varoluşçuluk temele alınmışsa, Sokratik tartışma; politeknik eğitimde ise, diyalektik süreç kullanılmalıdır. Aynı şekilde temelde Daimicilik varsa, genellikle deneme yanılma durumlarında öğrencinin aklını kullanıp kullanmadığı; esasicilik varsa, öğretmenin söylediklerini, kitabın yazdıklarını aynen söyleyip söyleyemediği; yeniden kuramcılık ise, problemi çözüp çözemediğine bakar.

9 – Bir eğitim sisteminin işleyip işlemediği, sınama durumlarının düzenlenip düzenlenmediğinin denetlenmesinde felsefeye başvurulmalıdır. Yani sistemin temele aldığı felsefe ve eğitim akımlarına uygun olup olmadığını, eğitim uygulamalarının belirlenen felsefeye göre düzenlenip düzenlenmediğini değerlendirmede felsefe temel ölçütler olarak kullanılmalıdır.

10 – Her bilim dalının ve konu alanının ve özellikle de eğitimle doğrudan ilişkili olan (psikoloji, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, biyoloji vb.) disiplinlerin

bilgi ve yöntemleri arasındaki bütünlüğün sağlanması gereklidir. Bunu ancak felsefe yapabilir. Bütün bu alanlardaki gelişmeleri ve bilgi birikimini, eğitim için eleştirici bir yaklaşımla değerlendirmede, iç tutarlılık açısından denetleyip yeni bir kavramsal çerçeve oluşturma da felsefeden yararlanılmalıdır. Böylece yeni ve tutarlı bilgilerin ışığında eski teori ve uygulamalar gözden geçirilebilir. Bu sürecin sonunda, yanlışlar düzeltilebilir ve eksikler tamamlanabilir. Bunun yanında yeni teoriler ortaya konulabilir. Bu tür bir yaklaşım, eğitim sistemini yöneten, yetkili ve sorumlu kişi ve kuruluşlara, sistemi eleştirip değerlendirmek, yeniden kurmak, onarmak ve benzeri açılardan bütüncül bir yaklaşım sağlayabilir; çünkü felsefe, gerçeği bütünüyle temellendirmeye dayalı bir bağ kurma sürecidir.

11 – Felsefenin eğitim alanına katkıları olduğu gibi, eğitimin de felsefeye katkılarının olması kaçınılmazdır. Eğitim yoluyla, insanlara bilimsel, estetik, felsefi ve benzer alanlarda istenilen yönde, tutarlı davranışlar kazandırılır. Bunlar, hem insanların kendi felsefelerini, hem de toplumsal felsefeleri geliştirmede katkıda bulunabilirler.

Bütün bunlardan başka, eğitim bir bakıma felsefenin uygulama sahasıdır. Uygulamalardan elde edilenlere göre, felsefi sistemler kendilerini düzeltip geliştirebilirler. Üstelik eğitim, yeni ve bilimsel bilgiyi sunarak da felsefenin gelişmesine, onda yeni alanların oluşmasına imkân ve fırsat verir.

Böylece, eğitim ile felsefe arasında tutarlı bir etkileşimin varlığı kabul edilebilir. Bu özellik sürekli göz önünde bulundurulmalı, gereği gibi yerinde ve zamanında kullanılmalıdır. Böyle bir tutum, hem felsefenin hem de eğitimin daha tutarlı olmasını; etkili ve verimli olarak gelişmesini sağlayabilir.³³

2.5. Türk Eğitim Sisteminin Dayandığı Felsefe

Türk eğitim sistemi başlangıcından günümüze kadar birçok aşamadan geçerek, her dönemde gerek siyasi, gerekse düşünürlerin görüşlerinden etkilenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun sıkıntılı dönemlerindeki değişik okul sistemleri, 1924 yılında çıkarılan Tevhidi-i Tedrisat (öğretim birliği) yasasıyla ortadan kaldırılmıştır. Bu dönemden sonra tüm okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ideolojisine göre milli eğitimin hedefleri, okul sistemleri, okutulacak dersler ve muhteva yeniden düzenlenmiştir. Bu dönemin eğitim anlayışına, ülkemize davet edilen J.Dewey, Künhe Albert Malche ve Ömer Buysel gibi eğitim uzmanlarının ve Atatürk, Baltacıoğlu, Hasan Ali Yücel, Hakkı Tonguç ve Rüşü Uzel gibi kişilerin katkıları olmuştur.

³³ Kincal Remzi Y., a.g.e., s. 114, Sönmez Veysel, a.g.e., s. 54-65.

Türk Eğitim Sistemi, 1973 yılında çıkarılan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre şekillenmeye başlamış ve halen bu kanuna göre yürütülmektedir. Bu kanunun 2. maddesinin son fıkrasında, Türk milli eğitiminin uzak hedefi şöyle belirtilmektedir:

"Bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içerisinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı yapmaktır."

Aynı yasanın ikinci maddesinde ise, Türk toplumunu, uzak hedefte ifadesini bulan niteliklere sahip bir toplum haline getirebilmek için bu toplumu oluşturması istenen *"ideal insan"*ların özellikleri, başka bir ifadeyle Türk milli eğitiminin genel hedefleri belirlenmiştir.

İşte cumhuriyet döneminde bu hedefleri gerçekleştirmek üzere kurulup işe koşulan eğitim sistemi, genelde *"pragmatik felsefe"*ye ve onun eğitimde bir uzantısı olan *"ilerlemecilik"* akımına dayanmaktadır. Bu dönemdeki anayasalar, görüş belirten tüm hükümet programları *"ilerlemeci eğitim akımı"*nın özelliklerini taşımaktadır. Anayasalar, yasalar ve hükümet programlarında *"ilerlemecilik akımı"* kuramsal olarak savunulurken, uygulamalar bu yönde olmamıştır. Genelde her dereceli okullarda *"ilerlemecilik"* değil, *"esasicilik ve daimicilik"* temele alınmış ve uygulanmıştır. Başka bir deyişle, öğrenci değil, öğretmen ve konular merkeze alınmış, bilimsel yöntemi kullanan, özgür ve esnek düşünen; demokratik, lâik, sosyal adaletçi, sevgi ve saygı dolu insanlar yerine; öğretmenin söylediklerini, kitapların yazdıklarını ezberleyen, bildiklerinin yüzde yüz doğru olduğunu savunan, çekingen, taklitçi, diktacı eğilimleri baskın, yaşamdan kopuk, skolâstik düşünce sistemine sahip kişiler yetiştirilmiştir. Ayrıca sistem kuramsal olarak her kişinin ilgi, yetenek ve istekleri doğrultusunda eğitilmesini savunurken, uygulamada bu özellikler genelde dikkate alınmamış, tersine eleyici bir yaklaşım işe koşulmuştur. Kısaca cumhuriyet döneminde Türk eğitim sistemi; kağıt üzerinde *"pragmatizme göre düzenlenmiş, fakat uygulamada ise "realist ve idealist" felsefelerine dayanan "esasici ve daimici" eğitim akımlarını kullanmıştır.*³⁴

III. Eğitim ve Kültür

3.1. Kültür Nedir?

Ziya Gökalp kültüre her zaman *"hars"* demiştir. Ayrıca *"tezhip"* ifadesi de vardır. Hars ve tezhip kelimeleri Fransızca da ki *"Culture"* kelimesinin

³⁴ Sönmez Veysel, a.g.e., s. 155.

anlamına tekabül ederler. Tezhip aristokratik, milletler arası olup; tahsil, terbiye görmüş aydınlara mahsus olup, hususi bir eğitimle meydana gelmiş, hususi bir duyuş, düşünüş ve yaşayış tarzıdır. Tezhip gören birisi kendi kültüründen başka, diğer milletlerin kültürlerine de sıcak bir ilgi duyar. Hars (milli kültür) ise daha demokratiktir. Yani temelini halktan alır ve millidir. Hars olgusunu benimseyen bir birey diğer milletlerin kültürlerinden ziyade kendi kültür ve kültürel değerlerine önem verir.³⁵ Kültür denilince sadece dil ve edebiyat değil, musiki, resim, dans, mimari gibi sanatlar da söz konusudur. Her milletin kendilerine ait dilleri ve edebiyatları yanında musikileri, resimleri, dansları ve mimarileri de mevcuttur. Bu değerlerin hepsi binlerce yıllık bir gelenek oluşturmakla beraber, önemli sosyal ve kültürel araştırma alanlarındandır.

Kültür denilince sadece bunlar değil, aile ve hukuk sistemleriyle çalışma tarzı, üretim, tüketim ve ulaşım şekilleri de akla gelmektedir. Meşhur Amerikan sosyoloji bilgini Margaret Mead, kültür kavramına, tabiatın dışında bir milletin hayatına şekil veren maddi ve manevi her şeyi sokuyor. Bir çocuk dünyaya geldikten sonra, aile, okul, işyeri, sosyal çevre gibi içerisinde yaşadığı toplumun değer, norm ve kültürünü alır ve kendine mal eder. Çocuk bu suretle içinde doğduğu ve yaşadığı toplumun bir uzvu ve temsilcisi olur. Bir millete mensup olan her fert, o milletin kültürünü, dilini, dinini, zevklerini, inanışlarını, örf ve adetlerini beraberinde taşır. Bu bir anlamda aidiyet duygusunu da besler. Kültür fertleri aşan, fertlere şekil, yön ve şahsiyet veren bir varlıktır. Büyük Alman filozofu Hegel, buna "objective geist" (maddeleşmiş ruh) adını vermiştir. Hegel'den sonra gelen düşünürler aynı kavrama "kültür" adını vermişlerdir.³⁶

Kültür genel olarak bir milletin sahip olduğu dil, din, ahlâk ve sanat gibi manevi değerlerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Çünkü böyle bir değerler manzumesi toplum halinde yaşamının bir ürünü olarak ortaya çıkıp bir taraftan toplumsal hayatı düzene sokar, diğer taraftan da gelişim veya durağanlık anlamında yönlendirir.³⁷

Kültür, aynı zamanda etkileyen ve etkilenen bir boyuta da sahiptir. Günümüz küresel dünyasında kültürler arası temasa bağlı olarak değişip gelişen veya yok olan kültürel norm ve değerler bunu ifade etmektedir. Geçmişe dayalı yaşantılar yoluyla edinilen ve günümüze kadar devam eden bir değerler

³⁵ Celkan Hikmet Yıldırım, *Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1989, s. 50-60.

³⁶ Kaplan Mehmet, *Kültür ve Dil*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988, (Herman Wein, *İnsan ve Dil Felsefesi Üzerine 6 Konferans*, Çev.: Tunalı İsmail, 1959, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1959) s. 25-35.

³⁷ Kincal Remzi Y., a.g.e., s. 12.

bütünüdür. Ancak bu değerlerin geleceğe dönük olarak kalıcılıkları, yeni oluşabilecek ihtiyaçlar çerçevesinde gereklilikleri ve doğruluklarına bağlı olacaktır. Çünkü kültür toplumun yaşadığı çevrenin biyolojik, psikolojik ve toplumsal düzeyinin etkisine göre oluşur. Kültür ve birey arasındaki yönlendirme dönüşümlü olarak devam eden dinamik bir süreçtir.

3.2. Kültürel Değerler

Her insan çeşitli özelliklerle donatılmış bir organizma olarak belli bir toplum ve kültür içinde varlığını sürdürmektedir, ve o toplum içerisinde kültürlenerek gelişmektedir. Yani insan, kendisine verilen tüm bu özellikleriyle beraber biyo-kültürel ve sosyal bir varlıktır.³⁸

İnsan doğuştan getirdiği yeteneklerinin dışında kalan davranışlarını sonradan, dünyaya geldiği toplum içerisinde öğrenir. Sosyal bir çevre olmadan, insan belli değerleri olan bir topluluk içinde yaşamadan insan olma özelliğini tam olarak gösteremez. Her insan kendi hayat biçimini, bir toplum ve kültür içinde aktif bir biçimde yaşayarak öğrenir. İşte insanın bu yaşama biçimini öğrenebilmesi formal ve informal (resmi ve samimi) yollardan olabilmektedir.

İnsan yaşama biçimini, toplumun kültürel değerlerine göre hazırlanmış bir eğitim ile öğrenebilir. Burada eğitimin görevi hem geçmişten gelen kültürel değerleri yeni kuşaklara aktarmak hem de kültürü geliştirmektir. Kuşaklar boyu aktarılan kültürel değerler tutarlılık ve baskınlıkları yönünden birbirlerine eşit değillerdir. Başaran' a göre kültürel değerler dört kategoriye ayrılır. Bunlar:

1. *Öz Değerler:* Bunlar bir toplumun üyelerinin büyük çoğunluğunca önemli bulunan, yaygın ve kültürün özünü oluşturan güçlü, çekirdek değerlerdir. Bu değerlerin değişmesi kültürü köklü bir biçimde değişime uğratar. Örneğin dilin öz değerlerini oluşturan sözcükler yabancı olanlarla değiştirildiğinde dil bozulur.

2. *Özel Değerler:* Toplumu oluşturan üyelerinin oturdukları yöreye, uğraştıkları mesleğe, ilgi duydukları konuya göre önemli buldukları ve kullandıkları değerlerdir. Öz değerlere bakarak ikinci derece güçlü olan bu değerlerin ilgililerce kullanılması gerekir. Bir yörede yaşayan insan o yörenin; bir meslekte çalışan insan o mesleğin gerektirdiği değerlere uymak, o değerleri kullanmak zorundadır. Sözgelimi öğretmenler, öğretmenliğin gerektirdiği değerlere ve davranış biçimlerine uymak zorundadır.

3. *Seçimlik Değerler:* Bu tür değerler toplumun üyelerince dilendiği zaman ve yerde kullanılabilen, uyulabilen değerlerdir. Bu değerlerin kullanılması

³⁸ Ertürk Selahattin, a.g.e., s. 3.

ve bu değerlere uyulması toplumca beklenir. Ancak bu değerler kullanılmadığında ve o doğrultuda davranılmadığında kişi kınanmaz. Örneğin, artık insanlar düğün yapmadan evlendiklerinde kınanmadıkları gibi.

4. Geçici Değerler: Bu değerler toplumun bazı kesimlerince belli bir süre için kullanılan ve uyulan değerlerdir. Bu değerlerin tam olarak yer edinebilmeleri için toplumun genel beğenisini kazanmaları gerekir. Moda değerler olarak da ifade edebileceğimiz bu değerler, kültürler ve değerler arası etkileşime bağlı olarak başka toplumlardan da geçebilir. Bu değerlerin kalıcılıkları faydalılık ve tutarlılık esaslarına da bağlıdır.

Eğitim ve öğretim etkinliklerinde işlenmesi gereken herhangi bir kültürel değerın bu dört kültürel değerden hangisine ait olacağıın bilinmesi önemlidir. Çünkü bir eğitim programında alacakları önem derecesi ait olacakları değerlere bağlıdır. Kültürel değerler önemli ve genel davranış kalıpları olarak, eğitime işbirliği ve iletişim yeterliliği kazandırırken, aynı zamanda birer araç olarak kullanılırlar. Temel kültürel değerlerin en önemlilerinden olan ana dil aynı zamanda bir iletişim aracıdır. Bunun gibi diğer kültürel değerler olan yasalar, inançlar, gelenekler, görenekler, güzel sanatlar ve bilimsel bilgi eğitilenin işbirliği ve iletişim yeterliliğini geliştirmek için önemli ve elverişli araçlardır.³⁹

3.3. Kültür ve Eğitim Arasındaki İlişkiler

Eğitim ile kültür arasında somut bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür. Zaten eğitim tanımları incelendiğinde eğitimin, “kasıtlı kültürlenme süreci” şeklinde tanımlandığı görülür.⁴⁰ Eğitim ve öğretim etkinliklerinin kültürel değer ve normlara göre şekillendirildiği ya da eğitimin kültürü etkilediği gibi yaklaşımlardan da eğitim ile kültür arasında önemli bir ilişkinin olduğunu anlıyoruz. Kültür ve eğitim arasında birbirlerinin tamamlayıcı unsurlarıdır. Kültürün eğitime olan ihtiyacını Ertürk şöyle açıklamıştır: İlkel ya da ilkele yakın toplumlarda toplumsal ve kültürel muhtevanın basitliği kültürlenme yoluyla yetinmeyi mümkün kılıyordu. Ancak toplum düzeni büyüyüp karmaşılaştıkça ve kültürel muhteva daha yüklü hale geldikçe durum değişti. İlkele yakın toplumlarda gündelik yaşayışın gerektirdiği faaliyetlerin bireye toplumun tümüyle irtibatlı bulunma olanağını vermesine karşılık, iyice karmaşılaşmış modern toplumda bireyin gündelik yaşayışının gerektirdiği faaliyetler yoluyla, içinde bulunduğu toplumun ve kültürün bütün yüzeylerine temas halinde bulunması imkânsızlaşmıştır. Bir de kültürde ortak unsurlar azalıp normal bir çeşitleme ötesindeki sapıntılar gittikçe çoğalmış, böylece de gencin yetiştirilmesi

³⁹ Başaran İ. Ethem, a.g.e., s. 50-60.

⁴⁰ Ertürk Selahattin, a.g.e., s. 9.

üzerine bazı tedbirlerin alınması gereği doğmuştur. Bu gereğe uyularak, kültürün belli tercihlere göre arıtılıp düzene sokulduğu ve bu düzenleme içinde bireye kültürün evrenselleri ve çeşitli makbul yönleri ile temas sağlayıcı yaşantılar geçirme imkânı verilmeye çalışıldığı görülmüştür. Bu uğurdaki çabalar, zamanla eğitimi kültürlemenin özel bir biçimi olarak iyice billurlaştırmış, böylece kendiliğinden kültürleme ve eğitim farkı iyice belirginleşmiştir.⁴¹

Gelişmiş olan kültür, eğitim için çok geniş bir içerik teşkil etmektedir. Çocuk doğumundan itibaren bu gelişmiş kültür unsurlarının bir kısmını, yaşadığı çevrede doğal olarak öğrenmektedir. Ancak buradaki öğrenme gelişigüzel olduğundan, çocuk iyi ya da kötü olan her şeyi öğrenebilir. Burada kasıtlı kültürleme dediğimiz eğitim devreye girerek çocuğu yönlendirmektedir. Bu yönlendirme plânlı eğitim süreci içerisinde olmaktadır. Plânlı eğitim sürecince bireye “neyin öğretileceği” önceden tespit edilmiştir. Bu durumda kültür eğitime yön vermektedir. Yani eğitim programlarının hazırlanmasında bir temel teşkil etmektedir.

Eğitimin görevini incelediğimizde kültür ile eğitim arasındaki ilişkinin varlığını açıkça görebilmekteyiz. Kincal eğitimin iki fonksiyonunu şöyle açıklamıştır: Eğitim her ne kadar kültüre göre şekillenmekte ise de, medeniyetten etkilenmemesi mümkün değildir. Fakat medeniyetin çok etkin bir hale gelmesi durumunda toplumun kültürü ve dolaylı olarak da eğitimin millilik özelliği bozulma eğilimi gösterir. Bu durumda eğitimin iki farklı görevi ortaya çıkıyor. Biri, toplumun kültürünü yeni yetişen nesillere kazandırarak toplumsal bütünlüğü ve devamlılığı sağlamak ve ikincisi de, bilim ve teknolojiadaki gelişmeleri başta yeni nesillere olmak üzere bireylere kazandırarak, toplumsal bütünlük içerisinde değişme ve gelişmeyi gerçekleştirmektir. Eğitimin bu iki fonksiyonundan birini diğerine tercih etmek mümkün değildir. Bu fonksiyonlardan birini tercih edenlerin sağlıklı bir şekilde gelişebilmeleri beklenemez.⁴²

3.4. Kültürün Eğitim Programlarına Etkisi

Kültür, bir bakıma yaşama biçimidir. Toplumsal kalıtım olarak da açıklanan bu yaşama biçimi formal ya da informal yollardan kuşaktan kuşağa aktarılır. Burada kültürün formal yollardan aktarılması işini eğitim sayesinde okullar üstlenmiştir. Okulun görevlerinden biri kültürü tanıtarak aktarmaktır. “Sosyologlar ve sosyal yöne ağırlık veren eğitimciler, eğitimi, bireyin içinde yaşadığı topluma göre sosyalleşmesi, toplumun kültürünü kazanması, toplumu

⁴¹ Ertürk Selahattin, a.g.e., s. 8.

⁴² Kincal Remzi Y., a.g.e., 14

tam olarak benimsemesi, ona katılması ve toplumun kültürünü geliştirmesi olarak tanımlıyorlar”.⁴³

Eğitim hizmetlerinin en genel ve belirgin amacı, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışına sağlıklı uyum sağlamalarıdır. Bunun için okul, çeşitli ders konuları aracılığıyla genç kuşaklara toplumun kültürünü tanıtır. Bu tanıtma daha çok, kültürün birikmiş muhtevasının öğretilmesi yoluyla yapılır. Kültürün genel, evrensel, denenmiş ve yerleşmiş elemanlarının öğretilmesi genel öğretimi teşkil eder. Bunlar; toplumda herkesin öğrenmesi ve bilmesi gereken ortak bilgi ve becerileri içine alır.⁴⁴ Eğitimin amaçlarının belirlenmesinde toplumsal ve kültürel faktörlerin dikkate alınması gerekir. Toplumun inanç ve geleneklerinin devam ettirilmesi, eksik ve kusurlarının düzeltilmesi gibi bir talep eğitim amaçları tespit edilirken önemli değişkenler olarak değerlendirilmelidirler. Bazıları eğitimin amaçlarını toplumsal kurumların tarihi analizinden çıkarmaya çalışırken, bazıları da mevcut toplumsal hayatın analizinden çıkarmaya çalışmaktadırlar.⁴⁵

Toplum sürekli değişme ve gelişme içerisinde olduğundan eğitimin de bu dinamizme uygun olması gerekmektedir. Toplumun maddi ve manevi kültüründeki gelişmelerin eğitim ile sağlanması gerektiğinden eğitimin bu toplumsal dinamizmden etkilenmemesi düşünülemez. Bu sebeple günümüzde birçok dünya milleti, eğitimin kültürü tanıtma amacı yanında kültürü geliştirme amacını da kabul etmektedirler. Varış'a göre bu amaç, öğretmenin görüş ve metotlarında büyük değişiklikler gerektirmiştir. Konuların işlenmesinde dün, bugün ve yarının bağdaştırılmasına önem verilmesi gerekmiştir. Bugünün problemlerinin anlaşılması için düne yani birikmiş kültür muhtevasına başvurulmakta ve yarın için plan ve proje yapmak veya çocuğa yarını düşündürmek yoluna gidilmektedir. Bu konu ile ilgili olarak, çocuklarımızın geçmişi değerlendirerek bugünü anlaması ve yorumlaması ve bunlara dayanarak yarına yönelmesi, toplum dinamizminin olumlu yola girmesinde etkin olacaktır.

Okullar ancak bireyi geliştirerek kültürün devam ve gelişmesini sağlayabilir. Bireyin gelişmesi ise etkin bir eğitim programının uygulanması ile mümkündür.⁴⁶ Bundan dolayı kültür, eğitim programlarının geliştirilmesinde kullanılan temellerden biri olarak işlevini yerine getirmelidir. Kültür sürekli olarak olumlu ya da olumsuz gelişmelerle karşı karşıyadır. Kültürün olumsuz gelişmelerinin (örneğin, Türk kültürünün manevi olarak batı kültüründen

⁴³ Ergün Mustafa, **Eğitim Felsefesi**, Ocak Yayınları, Ankara, 1996, s. 9.

⁴⁴ Varış Fatma, a.g.e., s. 82.

⁴⁵ Brubacher J. S., **Eğitim Amaçları**, (Çev. Büyükdüvenci) Ankara, Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 16/1, 1983, s. 415.

⁴⁶ Varış Fatma, a.g.e., s. 82.

etkilenmesi gibi) engellenerek olumlu gelişmelerinin artırılması, ancak iyi hazırlanmış eğitim programlarının uygulamaya konulmasıyla mümkün olabilmektedir.

Statik bir kültür anlayışında okulun görevi, birikmiş kültür muhtevasını genç kuşaklara aktarmak, ya da sosyal veraseti devam ettirmek olarak görülebilir. Ancak eğitim boşlukta cereyan eden bir etkinlik değildir. Niteliği itibariyle dinamik olan kültür dokusu içinde eğitim de dinamik bir süreçtir. Daha önce de belirtildiği gibi, kültürün çocuklara ve gençlere yalnızca tanıtılmasını öngören anlayış değişmiş ve okulların kültürü tanıtmaya yanında aynı zamanda kültürü geliştirme fonksiyonu da önem kazanmıştır.⁴⁷

Planlı eğitimin toplumsal barışı sağlaması gerekmektedir. Eğitim bu işlevini yerine getirirken birey ile toplum arasında kurmaya çalıştığı dengeden doğan problemleri de gidermelidir. Bu problemlerin bir kısmı kültürel sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bir grup ülke kültürel birikimlerinden tam anlamıyla yararlanırken, diğer bir grup ise topluma hakim olan kültürel birikimlerine oldukça uzak kalabilmektedir. Burada toplum ile kültürel değer ve birikimler arasında bir farklılaşmadan söz edilebilir. Bu farklılaşmalar din, dil, gelir düzeyi ve etnik köken gibi alanlarda olmaktadır. Bu tür gruplara mensup olan bireyler sürekli olarak toplum barışını bozmak için var olan hazır ve potansiyel güçlerdir. Bu yüzden bu gibi insanlar arasında da toplumsal refahın sağlanabilmesi için eğitim ve öğretim etkinliklerinin de bu değişkenleri göz önünde bulundurularak düzenlenmesi gerekir. Eğitim programlarında bu tür kültürel problemlerin dikkate alınması gereği açıktır. Kneller, bu durumdaki çocuklar için hazırlanması gereken programların aşağıdaki gibi biçimlendirilebileceğini önermektedir.

(i) Onların kendilerine özgü özel değerlerine dokunmadan kültürel farklılıkları gidermek.

(ii) Bu çocukları orta sınıfın başarı ölçütlerine yükseltmek. Bu da öğretim ve öğretmenin görevi olacağından:

- a) Okula gelen ve bu durumda olan çocukların tutumlarını anlamalıdır.
- b) Bu çocukların içinde büyüdükleri alt kültürleri iyice incelemeli ve öğrenmelidir.

c) Öğretmen, öğrenci özellikleri ile ilgili egemen tipolojileri eleştirel olarak yeniden gözden geçirmeli, alt kültüre mensup öğrenci davranımının alt kültürel belirleyicilerini bilmelidir.

⁴⁷ Varış Fatma, a.g.e., s. 83

Bu çocuklar kendilerini sözel olmaktan çok, fiziksel ve duygusal olarak ifade ederler.

d) Öğretmenler iki dil öğrenmeye teşvik edilmelidirler. Bu ikinci dil çocuğun bildiği bir dil olmalıdır.

e) Öğretmen kendi davranışı üzerinde kültürünün etkisini incelemeli, kendi değerlerini ve onların köklerini araştırmalıdır.⁴⁸

Görüldüğü gibi eğitim, toplumun yaşama biçimi olan kültürden ayrı düşünülemez. Yapılan araştırmalar, eğitimde ileri ülkeler arasında yer alan ABD’de hazırlanan eğitim programlarında çok kültürlülük boyutunun dikkate alındığını göstermektedir. Dilsel farklılığın yoğun olduğu ABD’de eğitim planlaması bu kültürel farklılıklara göre yapılmaktadır. Örneğin 5 – 14 yaş arasındaki dilsel azınlık çocuklarının toplam sayısı 1976’da yaklaşık 2.52 milyon iken, 1980’de 2.39 milyona düşer ve 2000 yılında kademeli olarak 3.40 milyona çıkması tasarlanır. 1983’te bu sayı daha tedbirli olarak 1.29 milyon tahmin edildi.(Development Associates, 1984). Bütün bu tahminlere uygun olarak ABD’de bölgesel okul personeli ve dilsel azınlık öğrencileri için, iki dilli geçiş eğitimi, ikinci dili İngilizce olan muhafazalı iki dil eğitimi, korumalı İngilizce gibi birçok olası program seçenekleri sisteme dahil edilmiştir.⁴⁹

SONUÇ

Eğitim programları topluma belli hedef davranışları kazandırmak amacıyla hazırlandığına göre toplum kültürünü dikkate almak zorundadır. Toplum kültürünü dikkate almadan hazırlanan eğitim programları, toplum refahı ile bireyin refahı arasında denge kuramayacağından eğitim problemlerinin artmasına neden olacaktır. Milli kültürü dikkate almadan yapılan bir eğitim etkinliğinde zamanla kültürel bozulma ve yozlaşma meydana geleceğinden, insanların toplumsal mutluluğunun bozulması kaçınılmaz olacaktır. Eğitim ve öğretim uygulamalarını bu tarzda yürüten ülkelerde dil ve din gibi kültürel değerler bozulacağından, toplumsal boyutlu sorunlar ortaya çıkacak ve hedeflenen toplumsal gelişme ve başarı elde edilemeyecektir. Bu ve benzeri sorunların giderilebilmesi için, eğitim programları hazırlanırken eğitimin kültürel temellerinin bilimsel yollarla incelenerek dikkate alınması gerekir. Ülkemizde de eğitimin kültürel temelleri uygulamalı araştırmalar ile incelenerek geliştirilmesi bir ihtiyaç halini almıştır. Her ne kadar ülkemizde, 1939 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda “*Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel*

⁴⁸ Kneller F. George, *Educational Anthropology, an Introduction*, U.S .A., 1965. s. 55-60.

⁴⁹ Garcia Eugene E., *Making Difference for Students at Risk*, (The Impact of Linquistic and Cultural Diversity), 1997, s. 160-170.

değerlerini benimseme, koruma ve geliştirme" genel hedefi belirtilmiş ise de, zamanla bunun yeterli olmadığı görülmüştür. Bu nedenle, eğitimin çeşitli boyutlarıyla ele alındığı ülkemizde, kültürel boyutlarının da araştırılarak program geliştirmede temele alınması gereklidir.

Ayrıca günümüzde bireyin büyüme ve gelişmesi sadece biyolojik bir olay değil, aynı zamanda bireyin büyüme ve gelişmesinin kültürel bir fenomen olduğu unutulmamalıdır. Bu, kültürel fenomenin ayrıntılarıyla analizi, program geliştirme faaliyetlerinin teorik ve uygulamalı temellerinin kurulmasına yardım edecektir.⁵⁰

Eğitim, geçmişten çok günümüze ve geleceğe yönelik olmalıdır. Toplumun dönüştürülmek istendiği toplumsal yapının kültürünü oluşturmaya ve oturtmaya yönelik olmalıdır. Ancak burada geçmişten geleceğe toplumsal varlığın devamlılığı için asli kültürel değer ve normların göz ardı edilmemesi gereği unutulmamalıdır. Aksi halde günümüzde örnekleri görüldüğü gibi ulusal kimliğin kaybedilmesi, geçmişini ve kendisini tanımamanın vereceği bir aşağılık kompleksi ve toplumsal bozulma ve kargaşa gibi sosyal sorunlar baş gösterecektir. Burada verilmesi gereken kararlar oldukça hassas ve ulusal kimlik ve toplumsal gelecek açılarından önemli kararlardır. Burada kesinlikle toplumsal mutabakat merkeze alınmalı ve evrensel boyuttaki insanlık değerleri de önemli değişkenler olarak alınmalıdırlar. Geleceğin toplumunun kültürel yapısı şekillendirilmeye çalışılırken teknik ve bilimsel gelişmeler de belirleyici unsurlardır. Eğer geleceğin toplumu bir sanayi toplumu olacaksa kültürel yapılanma burada doğacak olan ihtiyaçlara da cevap verebilmelidir. Eğer bu sağlanamazsa, monoton ve makineleşmiş bir toplum yapısı ortaya çıkabilir. Oluşturulacak olan yeni kültür içinde; insanın özü, yatkınlık, yetenek ve kendine has özellikleri merkezi bir yer almalıdır.⁵¹ Eğitim programları hazırlanmadan önce, uygulanacağı öğrenci grubunun kültürü araştırılmalıdır. Eğitim programının uygulanacağı grup aynı kültüre mensup bireyler olabileceği gibi, aynı kültürün farklı kademelerinden ya da dil, din gibi farklı kültürlerden gelen bireyler de olabilir. Bu nedenle eğitim programlarının hazırlanması sırasında bunların dikkate alınması gerekmektedir. Yapılan araştırmalar, daha çok aynı öğrenci grubundaki farklı kültürlere mensup öğrencilerin eğitiminin temel belirleyicisinin mevcut öğretmenin özellikleri olduğunu göstermiştir. Esasında eğitim ve öğretim etkinliklerinin planlanması ve uygulanmasında kültürel farklılıkların mutlaka dikkate alınması gerekir. Şüphesiz öğretmenlerin de bu

⁵⁰ Varış Fatma, a.g.e., s. 88.

⁵¹ Ergün Mustafa, a.g.e., s. 99.

kültürel farklılıklara göre uyumlu öğrenme modellerinden haberdar olmaları beklenir.

KAYNAKLAR

- BAŞARAN, İ. Ethem, *“Eğitime Giriş”* 6. Baskı, Ankara, 1987.
- BARUTH, L. G. And M. L. Manning, *“Multicultural Education of Children and Adolescent”*, Needham Heights, MA: Allyn and Bacon, 1992.
- BEUCHAMP, G. A. *“Curriculum Theory”* İllinois The Kegg Pres, 1968.
- BLOOM, B. S., J. T. Hastings, G. F. Madaus, *“Handbook on Formative and Summative Evaluation of Student Learning”*, New York, Mc Graw Hill Book Company, 1971.
- BRUBACHER, J. S., *“Eğitim Amaçları”* (Çev.: Büyükdüvenci), Ankara, Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi 16/1, 1983.
- BUTLER, J. Donalt, *“Four Philosophies and their Practice in Education and Religion”*, New York, 1957.
- BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş, Çivi Cuma, *“Genel Öğretim Metodları”*, (6. Baskı), Öz Eğitim Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul, 1996.
- CELKAN, Hikmet Yıldırım, *“Ziya Gökalp’in Eğitim Sosyolojisi”*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1989.
- CHRİSTİN, C. And D., *“Practical Guide to Curriculum and Instruction”*, New York, Parker Publishing Co., 1971.
- DOĞAN, Hıfzı, *“Analiz ve Program Geliştirme”*, Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara, 1979.
- ERGÜN, Mustafa, *“Eğitim Felsefesi”*, Ocak Yayınları, Ankara, 1996.
- ERTÜRK, Selahattin, *“Eğitimde Program Geliştirme”*, (8. baskı) MeteksanA. Ş., Ankara, 1994.
- GARCÍA, Eugene E., *“Making a Difference for Studants at Risk”*, (The Impact of Linquistic and Cultural Diversity), 1997.
- HIZAL, Alişan, *“Programlı Öğretim Yönteminin Etkenliği(Karşılaştırmalı Uygulamalı Araştırma)”*, Ankara: A. Ü., Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No: 117, 1982.

- HIZIR, Nusret, “*Felsefe Yazıları*” Ankara, 1976.
- KAPLAN, Mehmet, “*Kültür ve Dil*”, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988, (Herman, Wein, “*İnsan ve Dil Felsefesi üzerine 6 Konferans*”, Çev.: Tunalı, İsmail, 1959, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1959).
- KINCAL, Remzi Y. “*Eğitim Bilimine Giriş*” Erzurum, 1996.
- KNELLER, F. George, “*Educational Anthropology, an Introduction*”, U.S.A., 1965.
- Milli Eğitim Temel Kanunu, “*Kanun No: 1739*”, 24.6.1793 Tarih ve 14574 sayılı Resmi Gazete
- OLİVER, A., “*Curriculum Improvement*”, New York, Dodd and Mead Co., 1968.
- ÖZÇELİK, Durmuş Ali, “*Okullarda Ölçme ve Değerlendirme*”, OSYM, Ankara, 1981.
- SAYLOR, J. G. and W. M. Alexander, “*Curriculum Planning for Better Teaching and Learning*”, New York, 1981.
- SIU, S. F., “*Taking no Chances: Profile of a Chinese – American Family’s Support for School Success*”, MA: Wheelock College, Boston, 1994.
- SÖNMEZ, Veysel, “*Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*”, 4. Baskı, Önder Matbaası, Ankara, 1993.
- SÖNMEZ, Veysel, “*Eğitim Felsefesi*”, PEGEM Yayın No: 15, Ankara, 1994.
- TEKİN, Halil, “*Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*”, Ankara, 1979.
- VARIŞ, Fatma, “*Eğitimde Program Geliştirme, Teori ve Teknikler*”, Alkım Kitapçılık Yayıncılık, Ankara, 1994.

